Mater Lithvaniae, ora pro nobis!

LITWA

hłos monarchisty

No. XX (20)

SIERPIEŃ AD MMV (2005) – WIERASIEŃ AD MMVI (2006)

GAZETA ZASNAWANA AD MCMVIII (1908)
ADNOÚLENA AD MCMVC (1995)

WINSZAWAŃNIE

DARAHIJA ZIEMLAKI, DARAHIJA FRONTAÚCY!

Winszuju Was z nacyjanalnym światam – Dniom Biełaruskaj Wajskowaj sławy! Sława herojam Wialikaha Kniastwa! Sława Wialikaj Litwie! Niachaj wielicz prodkaú natchniaje Was na światuju sprawu abarony Baćkaúszczyny i zmahańnia za wolnuju Biełaruś!

Z.Paźniak
8 wieraśnia 2006 r.

PADZIEJA

Raździeł z artykuła "Pramaskoúski reżym"

KONCEPCYJA BIEŁARUSKAHA NACYJONALNAHA ADRADŻEŃNIA gruntujeć sia na narodnaj historyi. Biez karanioú niczoha doúha nie isnuje. U Biełarusinaú, badaj jak mała ú kaho inszaha, jest mahutny historyczny grunt – ichniaja wialikaja dziarżawa, jakuju jany stracili ú kancy XVIII-ha stahodździa ú wyniku miżnarodnaj zmowy i nastupnaj zatym rasiejskaj akupacyi. Heta – Wialikaje Kniastwa Litoúskaje. Na Wialikaje Kniastwa i abapirajeć sia Biełaruskaje Adradżeńnie.

Hałoúny nakirunak ruskaj akupacyjnaj polityki (carskaj i komunistycznaj) zakluczaú sia ú likwidacyi biełaruskaj mowy, biełaruskaj kultury i źniszczeńni úsialakich atrybutaú, wiedaú i napaminkaú pra Wialikaje Kniastwa. Ruskaja imperskaja polityka, ruskaja politycznaja historyja i dziarżaúnaja nawuka stahodździ pracawali nad zacirańniem, pierakruczwańniem i falsyfikacyjaj pamiaci pra Wialikaje Kniastwa Litoúskaje. Pry komunistach oficyjalnaja "nawuka" dajszła da poúnaha absurdu ú falsyfikacyi i źniszczeńni pamiaci pra WKL (koncepcyi L. Abecedarskaha i insz.).

Adnawić sprawiadliwaść da kanca nie údało sia ni ú 1991 roku, ni ú 1994-m. Pry pryniaćci paślasowieckaj Konstytucyi najbolsz praciahłaja i žorstkaja baraćba wiała sia za preambułu Konstytucyi, dzie jakraz pawinna było być adlustrawana Wialikaje Kniastwa, jaho dziarżaúnaść i zakony jak grunt Respubliki Biełaruś, jakaja jest praciaham WKL. Niszczycieli cudoúna razumiejuć, szto adnaúleńnie narodnaj pamiaci pra Wialikaje Kniastwa budzie aznaczać adradżeńnie historycznaj świedamaści Biełarusinaú i adnaúleńnie nacyjonalnaj dziarżaúnaści WKL. Imperskaja politnawuka cieraz systemu zabaronaú, abawiazkowaj służby ú wojsku, wychawańnie i edukacyju pastarała sia prywiazać historycznuju świedamaść Biełarusinaú da historyi Rasiei. Pry dumkach ab historyi ú haławie siaredniaha sowieckaha Biełarusina úźnikajuć wobrazy ruskich caroú dy pałkawodcaú, "kutuzowych" dy "caroú hroźnych". Sam ża hetaki Biełarusin niby wisić u pawietry.

Z pawietra nijakaja świedamaść nie úźnikaje, a znaczyć niczoha nie budzie adradżacca, adnaúlacca, stwarać sia i raźwiwaci sia. ***Zadacza biełaruskaj inteligencyi, edukacyi, aświety i nacyjonalnaj literatury – wiarnuć historycznuju świedamaść naroda ú rodny dom – u Wialikaje Kniastwa Litoúskaje.***

Nastupny abawiazkowy etap – polityczny: ***wiarnuć oficyjalnuju nazwu dziarżawy.*** Kali hetaha nie zrabić – znaczyć budawać niezależnaść na piasku, zaprogramawać szczarbataje, tresnutaje hramadztwa z kwołaj samaidentefikacyjaj, poúnaje supiarecznaściaú na roúnym miescy, i absurdnych spreczak pa niedyskusyjnych pytańniach. Heta úžo widać ciapier (i było raniej) u raspaúsiudžwańni marginalnych źjawaú: adny choczuć nazywać sia "Litwoj", inszyja – "Litwinami", trecija – uwieści łacinku, czaćwiortyja suprać nazwy "Biełaruś", piatyja – uwohule "Krywiczy" i r.d. Usio heta – lokalnaje adlustrawańnie niezawierszanaści nowaha dziarżaúnaha budaúnictwa, wynik niawyraszanaści taho, czaho nie údało sia wyraszyć i zaćwierdzić u Konstytucyi 1994 hoda. ***Konstytucyja pawinna zaświedczyć historyju nacyi i dziarżawy ú nominalnych (nazyúnych) terminach.*** Sama nazwa dziarżawy pawinna adlustroúwać hety ważniejszy historyczny aspekt suwerenitetu i samastojnaha isnawańnia. Tak pryniata. Heta istotna. Oficyjalnaja nazwa Anglii (ci Wialikabrytanii) huczyć tak: Złuczanaje Karaleústwa Wialikabrytanii i Paúnocznaj Irlandyi. Ameryka oficyjalna nazywajeć sia Złuczanyja Sztaty Ameryki. Jest jaszcze Wialikaje Kniastwa Luksemburg, Karaleústwa Norwegija, Karaleústwa Belgija, Karaleústwy Szwecyja, Danija, Isłamskaja Respublika Iran, Czaczenskaja Respublika Iczkieryja i r.d. (my úžo nie nahadwajem pra SSSR, BSSR i insz.)

Szmat dzie (i tam dzie heta nieabchodna) oficyjalny nazoú dziarżawy adlustroúwaje jaje historycznuju, socyjalnuju, albo strukturnuju sutnaść. Stanowiszcza z biełaruskaj dziarżaúnaściu i nacyjaj pa woli losu skłała sia takoje, szto wymahajeć sia adlustrawańnie historyczności nie tolki ú preambule Konstytucyi (czaho nie było zroblena), ale i ú naźwie krainy. Nasza dziarżawa na siońniaszni dzień – heta jest, faktyczna, ***Wialikaje Kniastwa Litoúskaje Biełaruś*** (karotkaja nazwa – ***Biełaruś***). Heta sutnaść, jakaja pawinna b była stać oficyjalnaj nazwaj.

Tady zastajeć sia Biełaruś i biełarusy, ale źnikajuć usie «pustyja» (inaksz nie nazawiesz) i nadumanyja politycznyja dy historyczna-etnicznyja pytańni, skończyć sia błukańnie ú troch sosnach chiżaha rozumu i úsio stanowić sia na miesca.

Adrazu skażu, szto heta nastolki surjozna dla Biełaruskaj dziarżawy, szto nijaki lamant, nijakaje chichikańnie niszczycielaú (nakont Wialikaha Kniazia i t.p.) nie pawinna b było źbiwać z tropu. Nazwa Biełaruskaj dziarżawy musiła b być udakładniena na karyść nacyi. Dla niepasrednaha wyraszeńnia pytańnia z poúnaj historycznaj nazwaj dziarżawy niechapaje formalnych prykmietaú statusu WKL (choć u pryncypie sprawa nie straczanaja). Ale dziela hetaha patrebny inszy úzrowień razumieńnia i świedamaści nacyjonalnaha hramadztwa, czym toj, jaki jest ciapier. Tym nie miensz da razumnaj i adekwatnaj preambuły ú Konstytucyi krainy nasza hramadztwa úžo na szlachu. Jakraz paśla likwidacyi pramaskoúskaha reżymu i pry wiartańni Konstytucyi 1994 hoda hetyja historycznyja údakładnieńni ú preambułu treba únieści. Histaryzm dziarżaúnaści i histaryzm nazwy – heta pytańnie, jakoje staić ciapier (paśla skancześnia sowieckaha paradku ú świecie) nie tolki ú nas. Bułhary nawat wiarnuli ú polityku bułharskaha cara. Praúda, zrabili pamyłku – addali ú jaho ruki realnuju úładu. Funkcyja angielskaj karalewy, tym czasam, – świedczańnie histaryzmu Wialikabrytanii. I heta szmat znaczyć. Tak szto niczoha niama niemahczymaha dla razumnaha nacyjonalnaha hramadztwa, jakoje realna úświedamlaje swoj ahulny nacyjonalny interes.

Zianon Paźniak
15 wieraśnia 2005 r.

ABSURDY Ú EU

ZWAROT LPR[1] U SPRAWIE SIADZIBAÚ PARLAMENTU EUROPEJSKAJ UNII

Eurodeputaty LPR źwiarnuli sia da úsich polskich deputataú Europejskaha Parlamentu, kab jany padtrymali postulat zlikwidawańnia siadzibaú Europejskaha Parlamentu ú Strasburgu i Luksemburgu – painformawaú 15 maja 2006 r. u Szczecinie deputat Ligi da EP ***Sylwester Chruszcz.***

JAK JON PATŁUMACZYÚ, utrymańnie troch siadzibaú EP, u Brukseli, Strasburgu i Luksemburgu jest „bezsensoúnaje, irracyjanalnaje i zbyt kasztoúnaje". Dadaú, szto útrymańnie tolki strasburskaj siadziby kasztuje EU 290 mln euro.

„EU, jakaja pamianszaje supolny budżet kosztam Polski i inszych nowych krajoú – czalcoú, pawinna chutczej szukać aszczadnaści ú ramkach ułasnaj biurokracyi, a taksama zaniać sia likwidacyjaj nastupstwaú raszeńniaú, szto nie majuć racyjanalnaha abgruntawańnia", – pawiedaú eurodeputat.

Chruszcz pawiedaú, szto deputaty, jakija sztodzień pracujuć u Brukseli, raz na miesiac jeduć na parlamenckija sesyi da Strasburga. Aprocz eurodeputataú wyjażdżajuć taksama tłumaczy, kiroúcy służbowaha transportu i inszy personał EP. Cytata: „U abiedźwiuch siadzibach zbudawanyja biuro z adpawiednym abstalawańniem. U maim biuro ú Strasburgu maju komputar, telefon, telewizar, jakimi karystaju sia tolki dwa dni na miesiac. Tolki apłaty za telefon u siadzibie ú Strasburgu kasztujuć 3,5 mln. euro. U Strasburgu administracyja i deputaty pawinny żyć u hotelach".

Pawodle Chruszcza, szmat jakija eurodeputaty ú kuluarach apawiadajuć sia za zlikwidawańniem siadziby ú Strasburgu. Jak jon patłumaczyú, decyzyja ú hetaj sprawie zapadzie ú Radzie Europy, to jest na paziomie úradaú haspadarstwaú Unii. Dlataho eurodeputaty LPR źwiartajuć sia ú swaim zwarocie da pazastałych deputataú EP, kab tyja pierakanali swaich partyjnych kolegaú u Sejmie RP, paúździejniczać u sprawie wypracawańnia stanowiszcza polskaha parlamentu ú pytańni likwidacyi siadzibaú EP. LPR takża chocza, kab polski úrad na najbliżejszym pasiadżeńni Rady Europy u pałowie czerwienia (2006 r. – *pryc. red.*) uźniaú hetaje pytańnie.

Chruszcz dadaú taksama, iż deputaty Ligi ú EP „z abureńniem pryniali da wiedama fakt ab nielegalnych i skrywanych praz 25 let sztorocznych apłatach za czynsz (arendu) budynkaú EP u Strasburgu". Niadaúna medyi daniasli ab niejasnaściach wakoł czynszu, branaha praz miesta Strasburg za arendu parlamenckich pamiaszkańniaú i padozrańniach, iż sztorok EP płaciú na rachunak miesta na 2,7 mln. euro bolej.

Ciapier EP maje try siadziby: u Brukseli, gdzie adbywaje sia sztodzionnaja praca ú komisyjach i politycznych grupach, Luksemburgu, gdzie sia mieści czaść administracyi i biuro tłumaczeńniaú, a takża ú Strasburgu, jaki pryjmaje plenarnyja sesyi.

Chruszcz takża painformawaú, iż pry kańcy czerwienia LPR zapuścić internet-portal, na jakim buduć pradstaúleny „absurdy EU". Siarod ich jon nazwaú miż inszym unijnyja razparadżeńni datyczna stupieni skryúleńnia bananaú, wialiczyni kamorak (jaczejek) rybałoúnych sieciaú i prawietrywańnia stajniaú.

pawodle www.lpr.pl za aútorak, 16 maja 2006 r.

[1] LPR – Liga Polskich Rodzin – Liga Polskich Siemjaú jest prawaj politycznaj partyjaj u Polszczy

PADZIEJA

WKL: komentar redakcyi

ZDARYÚ SIA CIKAWY FAKT – publiczny polityk upierszyniu ú najnoúszaj historyi Respubliki Biełaruś, wystupiú z zaklikam adnawić monarchiju i spradwiecznuju nazwu dziarawy. Wiadoma my nie możam pakinuć taki wystup niezaúważanym. Pierad usim pawiedajma, u czym my z Zenonam Paźniakom zhodnyja:

1. Na Wialikaje Kniastwa abapirajeć sia Biełaruskaje Adradżeńnie – tak być pawinna, ale na wialiki żal mnostwa naszych «adradżencaú» błukaje ú pociemkach raznastajnych «rewalucyjna-liberalnych» koncepcyj i dumajuć zbudawać nacyjonalnuju reczaisnaść Respubliki Biełaruś ułasnymi siłami. Szto z hetaha atrymliwajeć sia nam dobra widno. Inaksz budzie na fundamencie WKL, bo fundament WKL aznaczaje inszuju duchowuju sutnaść, fundament WKL gruntujeć sia na światoj Katolickaj Wiery, jakuju wyznawała absalutnaja balszynia szlachty, arystakratyi i Wialikich Kniazioú Wialikaj Litwy. I mienawita ú ich pastawie, a nie ú apraúdalnym „narod nas nie pojmiot", pawinny my szukać prykładu dla naszaj siońniaszniaj dziejnaści.

2. Wiarnuć oficyjalnuju nazwu dziarżawy – tak być pawinna, i tak my úpeúnienyja budzie. Nazwa jest asnoúnaj charakterystykaj narodu. nie mowa, jak dumajuć mnohija, ale imia. Ci ú Niamieczczynie i Francyi żychary poúnaczy i poúdnia haworać na toj samaj mowie – nie! Ci Szwajcarcy haworać na toj samaj mowie – nie! Ci Irlandcy haworać swajoj apryczonaj mowaj – nie, jany nawat uspryniali mowu okupanta! Ale nichto z ich nie admowić sia ad swajho imia (nawat regijanalnaha – jak Bawarcy), bo za imiom staić u sia historyja, za imiom staić świadomaść i za imiom staić duch, a biez ich mowa nie patrebna!

3. Konstytucyja pawinna zaświedczyć historyju nacyi i dziarżawy ú nominalnych (nazyúnych) terminach – tak nazwa dziarżawy pawinna być zamacawana ú naminalnych terminach. Nieabawiazkowa hetym aktam musić być konstytucyja, chacia kali abapierci sia na naszu sojmawuju tradycyju, dyk ú XVIII st. „konstytucyjami" nazywali sia szmat jakija akty, pryniatyja Sojmam Reczy Paspolitaj. Ale taki akt być pawinien, inaksz my na czarhowy niapeúny peryjod czasu nie budziem dla inszych samawyznaczanaj supolnaściu, a niejkaj amorfnaj u kulturnym sensie masaj.

Ciapier adznaczym u czym my z Zenonam Stanisławawiczam nie zhodnyja: ***„Bułhary nawat wiarnuli ú polityku bułharskaha cara. Praúda, zrabili pamyłku – addali ú jaho ruki realnuju úładu. Funkcyja angielskaj karalewy, tym czasam, – świedczańnie histaryzmu Wialikabrytanii.".*** Dla nas – monarchistaú nie prosta pawodle nazwy, ale pawodle duchu, uspryniaćcio padobnaj sentencyi niemażliwaje. Niemażliwaje, bo my úważajem suczasny stan u jakim znachodzić sia monarchija ú Wialikabrytanii za żalu warty. Toje jak abrażajuć i ździekwajuć sia z siońniasznich monarchaú wa úsioj Europie my nie możam pryniać, bolsz taho, naszaj metaj źjaúlajeć sia likwidacyja úsich hetych liberalna-socyjalistycznych reżymaú (liberalny ú sensie zwyczajowym, a nie ekonomicznym – *aut.*) i úwiadzieńnie zamiest ich praúdziwaj, mocnaj monarchii, u jakoj ułada monarcha pachodzić nie ad "narodu", ale ad Boha, zhodna z czym jon i pawinien mieć istotnyja paúnamoctwy.

HISTORYJA IDEI

LITWINIZM: KRYNICY I REALIZACYJA

DALOKA NIE ÚSIE ŹJAWY ú kulturna-idejnaj płaszczyźnie Biełarusi znajszli swajo miesca ú analizie i acency. Padobna adbywaje sia i z litwinizmam, jaki da siońnia úzhadwaje sia chutczej jak marginalnaja oryjentacyja niewialikaj czastki "świadomych" Biełarusinaú. Nawat kali heta tak i jest, to nielha nie źwiartać uwahi na paważny idejny fundament hetaha ruchu, a taksama na skład jaho pradstaúnikoú, wałodajuczych użo siońnia znacznym teoretycznym darobkam.

Litwinizm jak źjawa wyrastaje niepasredna z dziarżaúnaha samawyznaczeńnia szlachty Wialikaha Kniastwa Litoúskaha na úsioj jaho terytoryi, u czasie jaho isnawańnia i pasla likwidacyi, ażno da paczatku XX stahodździa. Szlachta, jak polityczny narod na terytoryi Reczy Paspalitaj i WKL mieła padwojny úzrowień świadomaści "polski" dla úsioj terytoryi Reczy Paspalitaj i "litwiński" dla WKL. Samawyznaczeńnie ú mieżach WKL prajaúlała sia nastupnym czynam:

- nazywańnie siabie "Litwoj";
- nazywańnie swajoj Ajczyny Litwoj;
- nazywańnie siabie "Litwinam" biezadnosna da úżywanaj indywiduumam mowy;
- nazwy paústanckich kwazi-dziarżaúnych kiraúniczych orhanaú albo terytoryjalnych adzinak na praciahu XIX st., niazmienna mieli prykmietnik "litoúski" – Litoúski Nacyjonalny Komitet, Litoúskaja prawincyja i r.d.

praciah na star. 4

NACYJA

CI ZHODNY BIEŁARUSKIJA ŻANCZYNY MIEĆ SZMAT DZIACIEJ?

Kazimir Janoúski, Homiel. "U Biełarusi nadzwyczaj składanaja demahraficznaja sytuacyja. Ci hatowy Wy dziela wyratawańnia biełaruskaj nacyi mieć szmat dziaciej"? Hetaje pytańnie maładym żanczynam dy niezamużnim dziaúczatam Homla zadawaú nasz korespandent.

Dziaúczyna: "Dla paczatku treba atrymać dobruju edukacyju, szto ja ciapier i rablu. Kali naradżać dziaciej, to treba zabiaśpieczyć im dobruju edukacyju i dobraje żyćcio. A prosta tak naradżać szmat dziaciej ja nie źbiraju sia".

Żanczyna: "Bolsz, czym dwoje dziaciej ja nie źbiraju sia naradżać. Pa pierszaje, mnie nielha pawodle medycznych pakazańniaú: mnie rabili Kiesarawa siaczeńnie. Pa druhoje, heta wielmi ciażka, hadawać dziaciej".

Dziaúczyna: "Nie! A nawoszta mnie dzieci? Ad ich adny problemy".

Żanczyna: "Ciapier ciażka dziaciej prakarmić i adzieć, tamu mnoha ich mieć nijak nielha".

Dziaúczyna: "Hatowaja dapamahczy nacyi – naradzić dwaich dziaciej. Kożnaja pa dwoje i, hladzisz, nie źnikniem".

Żanczyna: "Nie, nie hatowaja. Tamu szto niama hroszaj i pracy niama. Jakija dzieci mohuć być? Karmić ich niama czym, i samim niama czaho jeści. Prezydent szmat haworyć, ale niczoha nie robić dla szmatdzietnych siemjaú".

Żanczyna: "Nie. Żytła nie chapaje. Ja, naprykład, żywu ú internacie, płoszcza zusim maleńkaja. Kudy tut mnoha dziaciej?! Adno dzicia, i z tym ciażka. Chacieła sia b mieć swajo żytło. Chacia b jakija-niebudź kredyty lgotnyja wydawali. Staisz za hetymi kredytami pa dziesiać let. Nawat druhoje dzicia naradzić problematyczna".

Żanczyna: "Asabista ja nie zhodnaja. Swajo żyćcio ja pryświaciła politycznaj dziejnaści. Nie mahu pajści na toje, kab spynić hetuju dziejnaść i mieć dziaciej".

Pawodle "Radyjo Swaboda" za aútorak, 11 studzienia 2005, 11:51

Komentar redakcyi

PAWODLE PRYWIEDZIENYCH WYKAZWAŃNIAÚ maładych żanczyn składwajeć sia úrażańnie, szto my żywiem u apokaliptycznych czasach. Cikawa, a szto mahła b skazać maja babula, jakaja naradziła maju maci (pierszuju z piaci jaje dziaciej) ú 1943 r. na Witabszczynie. Jakija tady byli materyjalnyja úmowy i socyjalnaja dapamoha. Siońnia nie pahrażaje nam wajna i my karystajem sia zdabytkami cywilizacyi, takimi jak haraczaja wada, elektraenergija i r.d. nie treba kożnaj ranicy prynosić drowy i wadu, i palić u pieczy. Napeúna czaławiek zadaloka úmiaszaú sia ú Bożyja sprawy, wyznaczajuczy kali jon moża naradzić dzicia, a kali nie. Płociewy akt niepadzielny z praciaham żyćcia i tamu, kali chto nie chocza naradżać, to niachaj i nie hraszyć.

Dumajecca, szto demograficznyja problemy nie wyraszajuć sia materyjalnymi czyńnikami. Sami pa sabie adkazy świedczać ab tym, szto nie tolki żanczyny nie choczuć naradżać, ale i mużczyny nie choczuć mieć dziaciej, bo ad ich "adny problemy". Takaja pastawa aznaczaje hłybokuju degradacyju moralnych asnowaú hramadztwa. Faktyczna ciażka kazać ab najaúnaści hramadztwa, kali jano ażyćciaúlaje samazabojstwa. Niekatoryja ludzi wielmi szmat uwahi pryciahwajuć da politycznych zabojstwaú, pradstaúlajuczy heta jak najwialikszaje złaczynstwa ú najnoúszaj historyi Respubliki Biełaruś. A jak tady być z dziesiatkami tysiacz zabojstwaú nienarodżanych dziaciej – buduczyni nacyi? Czamu ab hetym nichto nie kryczyć?

U wysnowie treba adznaczyć nastupnaje: biełaruski lud maje hłyboka zafalszawanuju świadomaść i nie maje moralnaha fundamentu. Ab jakich supolnych kasztoúnaściach można tady kazać i jakuju politycznuju pracu prawodzić? Siońnia na paradku dnia majem pytańnie dalejszaha isnawańnia nacyi, isnawańnia nie ú sensie fizycznym, ale ú szyrokim moralnym i kulturnym sensie. Pakul, nażal, my nie źjaúlajem sia kulturnaj supolnaściu ludziej, ale niejkaj Barbaryjaj.

SZTO ÚPŁYWAJE NA PRACIAHŁAŚĆ ŻYĆCIA KABIETAÚ?

Maciarynstwa padaúżaje żyćcio!

Naradżeńnie jak minimum adnaho dziciaci padaúżaje żyćcio – pryznaú francuski Dziarżaúny Instytut Statystyki i Ekonomicznaha Analizu (INSEE) u niadaúna apublikawanym raporcie. Z jaho wynikaje takża, iż radzinnaje żyćcio, szto składaje sia dobra, maje dabraczynny úpłyú na czalcoú siamji.

Pawodle INSEE, najważniejszym czyńnikam, szto decyduje ab daúhawieczności kabietaú jest liczba narodżanych imi dziaciej. "Jakaja b ni była profesyjnaja historyja kabiety, śmiarotnaść jest znaczna czaściejsza siarod niawiestaú[1], żywuczych samotna i nie majuczych dziaciej" – śćwiardżaje sia ú raporcie. Matka adnaho dziciaci żywie siarednie na 8 let daúżej za kabietu biazdzietnu. Natomiest żyćcio paniaú z dwuma dziećmi padaúżaje sia na 11%, a z tryma na 15 %.

Pawodle INSEE pryczynaú hetaha źjawiszcza należy szukać u lakarskaj apiecy, źwiazanaj z praciakańniem ciażarnaści, pazytyúnym upływie dobraha ładu siamiejnaha żyćcia i adpawiadalnaści za edukacyju dziaciej, szto zabawiazwaje kabiety da zwiartańnia wialikszaj uwahi na zdaroúje.

U raporcie padkreślaje sia też "azdaraúlenczaja rola radzinnaha żyćcia" dla dziaciej. Dośledy pakazali mienawita, szto útrata baćkoú czasta pawialiczwaje nie tolki materyjalnyja trudnaści dziaciej, ale i jest pryczynaj razwoju razmaitych patologij, skaraczajuczych praciahłaść żyćcia sirat.

Franciszak L. Ćwik, Paryż
Pawodle „Nasz Dziennik" za Paniadziełak, 28.04.2003, Nr 99 (1595)

[1] Niawiesta – kabieta, żanczyna

HISTORYJA IDEI

LITWINIZM: KRYNICY I REALIZACYJA

praciah sa star. 3

U padmacawańnie wykazanych tezisaú można prywieści samanazwu litoúskich bajaraú XVI w.: "My, Litwa", "My, Litoúski narod"[1] , tworczaść Adama Mickiewicza, sa sławutym "O Litwo, Ojczyzno moja!", świedczańnie Kastusia Jezawitawa ab S.Bułaku-Bałachowiczu: "...Liczyú adzin raz siabie Litwinom, ale ciapier dawiedaú sia ab Biełarusinach i sam nie wiedaje chto jon..."[2], Litoúska-Biełaruskaja dywizyja Wojska Polskaha Lucyjana Żalihoúskaha, Litoúska-Biełaruskaja SSR i inszyja. Prawa na takoje samaakreśleńnie pryznawała sia i litoúskimi dziejaczami nowaha czasu: "Szmat jest taksama Biełarusinaú litoúskaha pachodżańnia. Żyćcio i wierawyznańnie źwiazwaje ich bolsz z litoúcami, czym z Biełarusinami. Jest szmat Biełarusinaú, jakija prama nazywajuć siabie Litwinami i choczuć imi być, hetak jak i litoúcy, szto haworać pa polsku. Dobra było b, kab i jany mieli swoj biełaruskamoúny drukawany orhan...Nas, życharoú Bałtyckaha pamorja, albo bałtaú, grupuje i źwiazwaje nie stolki mowa, kolki supolnaja dola, patreby życcia, geograficznaje pałażeńnie, politycznaja i ekonomicznaja buduczynia krainy, ureszcie historycznyja tradycyi"[3] .

Zhadanyja prykłady świedczać ab tym, szto na praciahu 120 let pasla padziełaú Reczy Paspalitaj i likwidacyi WKL, samawyznaczeńnie siabie jak Litwina zusim nie wyhladała marginalnym aktam, chacia widawoczna, szto u kancy XIX- paczatku XX ww., takoje samawyznaczeńnie susiedniczała, albo wyciaśniała sia nowym nacyjonalnym samaakreśleńniem narodaú byłoha WKL. Hetaje wyciaśnieńnie tłumaczy sia dźwiumia asnoúnymi procesami taho czasu: fizycznaj likwidacyjaj szlacheckaha stanu rosyjskaj administracyjaj, jak reakcyi na paústańni i zmowy XIX st. i nowym samawyznaczeńniem pradstaúnikoú szlacheckaha stanu, źwiazanym z samawyznaczeńniem sialańskich masaú i burżuazyi wa úmowach paszyreńnia idejaú aświetnictwa i ú mieżach hetaha - idei etnicznaha nacyjonalizmu.

Wyżywańnie idei Wialikaj Litwy ú dadzienych umowach było zabiaźpieczana wykluczna grupaj krajowa-konserwatyúnaha ziamianstwa, jakoje zastało sia wiernym swajmu szmatwiakowamu samawyznaczeńniu jak "Litwy". Niewypadkowa úżyta tut słowa "wyżywańnie", bo pasla paústańniaú 1831 i asabliwa 1863 rr., nielha kazać ab jakim-niebudź raźwićci idei, szto nie mieła pad saboj nijakich instytucyjanalnych padstawaú, a trymała sia wykluczna na pierakanańniach czastki miascowaj szlachty. Alaksandr Smalanczuk hetak raskrywaje sutnaść danaha procesu: "Na polskich, litoúskich i biełaruskich ziemlach wa úmowach adsutnaści nacyjonalnych dziarżawaú nacyjatworczyja procesy niepaźbieżna nabyli etnakulturny charakter…U aposzniaj treci XIX st. paniaćcie Polak wa úspryniaćci czastki miascowaj hramadskaści pastupowa nabywała charakter nacyjonalnaj katehoryi. Ale adnaczasowa ú sialańskim asiaroddzi paszyrała sia czysta kanfesyjnaje razumieńnie hetaha paniaćcia. Aprocz taho siarod adukawanych kołaú jaszcze úżywaú sia etnonim Litwiny, byú raspaúsiudżany etnonim Litwiny-Biełarusiny i, nareszcie, Litoúskija Polaki. Naprykład M.Czapskaja wa úspaminach adznaczała: "Czym byú nasz kraj, rodnaja Biełaruś, jak nie czastkaj Wialikaha Kniastwa, na praciahu czatyroch stahoddziaú abjadnanaha z Polszczaj, a potym zachoplenaha Rasyjaj?". Praúda, litwinstwa ú hety czas nabyło nowyja rysy. Jaho pradstaúniki rezka krytykawali "awanturyzm" politykaú Karaleústwa Polskaha. Mienawita jak awanturu aceńwała paústańnie 1863 r. czastka zamożnaj szlachty biełaruskich i litoúskich ziemlaú u druhoj pałowie 60-ch – 70-ia rr., jakaja zajmała pazycyi lajalnaha staúleńnia da úłady. Adnaczasowa litoúskaja szlachta, paczynajuczy z XVIII-paczatku XIX ww. usio bolej atajasamlaje siabie z polskaj kulturnaj i politycznaj prastoraj, u suwiazi z czym paszyraje sia termin Litoúskija Polaki.

Nieabchodna adnieści sia da tezy ab tym, szto litwinstwa stała regijonalnym uwasableńniem polskaha ruchu. Dadzienaja wysnowa słusznaja tolki z punktu hledżańnia ruchu biełaruskaha adradżeńnia nowaha czasu. Tak zdaryłasia, szto pradstaúniki biełaruskaha adradżeńnia nie zrazumieli, albo nie zachacieli zrazumieć sutnaść unijnaj polityki Jagelonaú. Napeúna heta źwiazana i sa zmienaj kulturnaha kodu, jakaja adbyła sia razam z uspryniaćciom nazwy Biełaruś. Pasla hetaha úsie akty unij, jak i historyja WKL pierastała być "swajoj" u poúnaj miery. Z punktu hledżańnia litwinizmu adzinstwa z Polszczaj było naturalnym samaakreśleńniem, paćwierdżańniem swajoj wierności unijam, szto byli zakluczanyja pamiż bajarami WKL i polskaj szlachtaj u Horadle, Krewie, a potym u Lublinie. Dla Litwina akresleńnie Polak znaczyła wierność idei Unii z Karonaj Polskaj, ale nie abaznaczała zmienu úłasnaj mentalności, ab czym świedczyć inszaja czastka wyszejprywiedzienaj cytaty ab krytycy warszaúskich "awanturystaú". Woś szto na hety kont zaúważaje polski piśmieńnik i nawukowiec Maryjan Zdziachoúski: "U dziacinstwie mianie wuczyli nie tolki historyi Polszczy, ale i historyi Litwy. Dziakujuczy hetamu ja liczyú nacyjonalnymi herojami nie tołki tych, chto budawaú Polszczu, ale i taho, chto imknuú sia adarwać Litwu ad Polszczy – wialikaha kniazia Witaúta. Ale chto tady zadumwaú sia nad hetaj niepasladoúnaściu? I kali b mianie zapytali, kim ja siabie adczuwaju ú hłybini duszy, adkazaú by, szto adczuwaju siabie hramadzianinam Wialikaha Kniastwa Litoúskaha, nieparyúnaj unijaj źwiazanaha z Polszczaj. Kali ja baczu ściah z Arłom, ale biez Pahoni, jaki raźwiwaje sia z wyszyni Zamkawaj hary, to úsprymaju heta jak kryúdu, naniesienuju asabista mnie."[4]

Jak ideja litwinizm najbolsz poúna wyraziú sia ú tak zwanaj "krajowaj" idei ú kołach polskaha ziamianstwa na terytoryi byłoha WKL na paczatku XX st. Hety kulturny fenomien staú takim z pryczyny swajoj nieadpawiednaści ahulnym kulturnym tendencyjam taho czasu, użo zhadanym raniej, a mienawita raźwićciu etnocentrycznaha nacyjonalizmu. Nielha skazać, szto krajoúcy zusim nie razumieli nacyjonalnaha paczućcia. Można nawat sćwiardżać, szto jany byli "nacyjonalistami" u daczynieńni da swajoj Ajczyny, za jakuju úważali WKL. Ich ża admaúleńnie etnocentrycznaha nacyjonalizmu gruntawała sia na toj admoúnaj roli, jakuju jon adyhrywaú dla plonnaha sużyćcia narodaú-aútachtonaú WKL, prywodziaczy ich u stan hramadziańskaj wajny. "Krajoúcy" stwaryli niekalki instytucyjanalnych uwasableńniaú idei ú wyhladzie:

-Krajowaj partyi Litwy i Biełarusi[5];

-Konstytucyjna-katolickaj partyi dla Litwy i Biełarusi.

Epocha krajoúcaú skończyła sia z I-j Suświetnaj wajnoj, wyniki jakoj pierakreslili ich mary ab adradżeńni WKL. Niedareczna kazać, szto heta ideja była całkam nieażyćciaúlalnaj pamiż 1914 i 1920 rr. Politycznaje myśleńnie i praktycznyja sproby realizacyi krajowaj idei chacia i adchilali sia ad teoryi, tym nie miensz u asnoúnych rysach joj adpawiadali. Tut należyć akreslić dwa asnoúnyja elementy charakteru WKL, jakija prysutniczali ú mahczymych waryjantach adnaúleńnia. Aspekt pierszy – terytoryjalnaje abjadnańnie úsich ziemlaú WKL u adzinym dziarżaúnym arhanizmie. Aspekt druhi – restaúracyja monarchicznaha ładu ú dadzienym dziarżaúnym arhanizmie.

Terytoryjalna ziemli WKL imknuli sia abjadnać Polszcza i Rosyja, pierszaja pad sztandaram idei Unii WKL i Polszczy ú wyhladzie Reczy Paspalitaj i mieżaú 1772 r., druhaja pad sztandaram "suświetnaj rewolucyi". Naczalnik polskaj dziarżawy Józef Piłsudski, zaniaúszy ú 1919 r. Wilniu wydaú adozwu da nasielnikaú byłoha WKL, u jakoj miż inszym haworyć sia: "Pałażeńnie biezupynnaj niawoli, jakuju ja, radziúszy sia u hetaj nieszczasliwaj ziamli, dobra wiedaju, pawinna úreszcie być źnisztożana i úżo raz u hetym jak by Boham zabytym krai, pawinna zapanawać swaboda i prawa wolnaj, niczym nie źwiazanaj hutarki ab swaich patrebach..."[5]. Koncepcyja była úgruntawana na idei abjadnańnia úsich ziemlaú WKL u troch kantonach na úzor Szwajcaryi: "litoúskim" z centram u Koúnie, "polskim" z centram u Wilni i "biełaruskim" z centram u Mińsku, pry czym hetaja szczylnaja federacyja mieła znachodzicca ú "federacyjnaj unii" z Polszczaj . Koncepcyja hetaja była pryniataja ú jakaści zychodnaj polskim bokam u pieramowach z litoúskim[6] . Na sprobu Polszczy pa adradżeńni WKL imhnienna adreagawali bolszewiki formalna útwaryúszy Litoúska-Biełaruskuju SSR, jakaja spyniła swajo isnawańnie z momentam padpisańnia pakajowaj umowy pamiż Litwoj i RSFSR u 1920 r.

Nie tolki pradstaúniki "sławiańskaj" supolnaści byłoha WKL, ale i ich "bałckija" pabracimy, asabliwa na paczatku sprobaú zdabyćcia niezależnaści, zadumwali sia nad mahczymaściu adnaúleńnia Wialikaha Kniastwa. Najbolsz istotnaj sprobaj, zhodnaj z krajowym razumieńniem WKL, była inicyjatywa Salomonasa Banajcisa, jaki razam z A.Dambrauskasam-Jaksztasam, J.Kriaucziunasam i jaszcze 6 asobami útwaryli ú 1919 r. Hałoúny Litoúski Nacyjonalny Komitet. Komitet wydaú adozwu da hramadzianaú i skłaú "Padstawy Konstytucyi samaúradnaha WKL"[7]. U adoźwie była hutarka ab 7-miljonnym narodzie, szto żywie na terytoryi troch autonomnych adzinak "Łatwii", "Litwy" i "Biełarusi". Zhodna z Konstytucyjaj Wialiki Kniaź stanawiú sia hałoúnakamandujuczym, kiraúnikom wykanaúczaj ułady i byú pawinien wyznawać katalicyzm. Adnosna dadzienaj koncepcyi treba adznaczyć, szto jana ú najbolszaj stupieni złuczała ú sabie pryncypy terytoryjalny i monarchiczny, ale nie stała sia zrealizawanaj z pryczyny niedastatkowaj padtrymki, kali arhanizatary paczaúszy, raptoúna zatrymali aktyúnyja dziejańni.

Niahledziaczy na widawocznaje paharszeńnie stasunkaú pamiż tryma

narodami-aútachtonami historycznaj Litwy: Polakami, Biełarusinami i Litoúcami, krajowaja ideja praciahwała swajo żyćcio ú asiaroddzi wilenskich ziamianaú, jakoje reprezentawaú znany polski publicyst Stanisłaú Cat-Mackiewicz. Cat nie byú u poúni świadomym polityczna Litwinam, tym nie mieniej wykazwaú pohlad sapraúdy krajowy, naprykład u pytańni aútonomii dla Wilenskaha Kraju ú mieżach II Reczypaspalitaj, razumiejuczy pad decentralizacyjaj regijonalizm, albo zachawańnie istotnych asabliwaściaú kraju. Witajuczy zachop "uzbuntawanaj" litoúska-biełaruskaj dywizyjaj Lucyjana Żalihoúskaha Wilni i abwiaszczeńnie tam nowapaústałaj krainy "Siaredniaj Litwy", Cat-Mackiewicz spadziawaú sia na adbudowu złuczanaha ú federacyi z Polszczaj WKL: "...treba, kab Polszcza była pryciahalnaj swaim ładam, swajoj kulturaj, swajoj militarnaj siłaj, ekonomicznaj siłaj, jakija b spryczynili sia da taho, szto żadańnie federacyi z adnabakowaha pierajszło b u dwuchbakowaje. Historyju Jagelonaú można paútaryć, ale spaczatku należyć adnawić usie faktary, jakija dazwolili karalu i haspadaru, Żygimontu Augustu, dawieści da wyniku Lublinskuju Uniju."[8] Ryżskuju damowu Cat-Mackiewicz nazywaú "haniebnaj" – czaćwiortym padziełam Polszczy – jaki faktyczna pierakresliú federacyjnyja projekty.[9]

U peryjod II Suświetnaj wajny i adrazu pasla jaje, ideja supolnaha losu ziemlaú WKL nie wystupaje jak samastojnaja, ale prajaúlaje sia ú kancpecyjach "miżmor'ra", jakoje mierkawała adnaúleńnie szczylnych miżdziarżaúnych suwiaziaú krainaú Bałta-Czarnamorska-Adryjatycznaha regijonu u supraćwahu Niamieczczyny i SSSR. Usie waryjacyi dadzienaj idei zastajuć sia czysta teoretycznymi z pryczyny absalutnaj niemahczymaści ralizacyi wa úmowach żorstkaj palaryzacyi dwuchpolusnaha świetu. Tym nie mieniej idejnaja praca ú mieżach "etnicznaha litwinizmu" tworycca nadalej. Hetak naprykancy 60-ch rr. XX st. u Chicago Wacławam Panucewiczam wydaje sia nawukowy czasopis "Litwa". Admietna, szto wydawaú sia jon łacińskaju hrafikaj pa biełarusku. Chacia czasopis i byú pryświeczany pieraważna historyi, z listoú, skirawanych da redaktara, wyjaúlaje sia żywaja krajowaja ideja. Hetak niejki Janka Brucki pisza: "Wasz padychod da naszych dziejaczoú u minuúszczynie, kali jany úżywali inszaje mowy czym rodnaja, ale baranili samastojnaść Baćkaúszczyny, jest prawilny. Sprawa Baćkaúszczyny bolsz u czynach, jak u mowie...Z historyi i literatury nielha wykidać padziejaú i tworaú tamu, szto jany tamu ci inszamu nie padabajucca..."[10] .

Nowaje żyćcio ideja WKL nabywaje pasla úpadku kamunistycznaj sistemy ú SSSR. I najbolsz dynamicznaje raźwićcio jana atrymała ú Respublicy Biełaruś, jak krainie, u jakoj akazaú sia niezawierszanym proces raspaúsiudżwańnia etnocentrycznaj nacyjonalnaj idei. U hetych umowach adbywaú sia intensiúny proces poszuku nacyjonalnaj identyczności i historycznych padstawaú dla jaje. Paralelna adbywaú sia hieapolityczny wybar świadomych biełaruskich elitaú, jaki znajszoú usio tyja ż 100 let tamu pratoranyja szlachi krajowaj idei. Hetak u programie BNF "Adradżeńnie"[11] czytajem: "My liczym, szto dziarżawy Úschodniaj Europy, raźmieszczanyja pamiż Bałtyjskim i Czornym morami, majuć adnolkawyja interesy na Zachadzie i adnolkawyja problemy z Uschodam. Heta krainy blizkaj, a takija, jak Biełaruś, Letuwa, Ukraina – i sumiesnaj historyi. Jany znachodziać sia ú adnym pojasie eúrapiejskaj kultury, majuć blizkija ekonomicznyja interesy. My baczym uwasableńnie hetaj salidarnaści u Bałtyjska-Czarnamorskaj sadrużnaści dziarżawaú (BCzS), szto dazwoliła b umacawać i garantawać suwerenitet kożnaj ź ich praz koordynacyju ekonomicznych, handlowych, mytnych suwiaziaú pamiż saboj i daczynieńniaú z Uschodam i Zachadam...Zrazumieła, szto BCzS – heta jaszcze tolki politycznaja ideja, realizacyja jakoj budzie zależać jak ad raźwićcia padziejaú u kożnaj z hetych krainaú, tak i ad ahulnapolitycznaj sytuacyi ú świecie."

Mienawita na hetych dźwiuch płaszczynach: samaidentyfikacyi i wyznaczeńnia siabie ú hieapolitycznaj prastory prajawiú sia ú paczatku 90-ch XX st. "litwinizm" i ad hetaha momentu paralelna raźwiwajuć sia dwa jaho typy: litwinizm kulturny i litwinizm polityczny.

Na czym palahaje litwinizm kulturny? Jaho padstawaj źjaúlaje sia kanstatacyja taho faktu, szto ú mieżach Respubliki Biełaruś prysutniczajuć dźwie cywilizacyjnyja modeli: zachodniaja i úschodniaja, albo inaksz łacińskaja i bizantyjskaja. Tyja, chto akresliwaje siabie Litwinam adnaznaczna úważajuć sia za pradstaúnikoú łacińskaj cywilizacyi. Heta padtrymliwaje sia cełasnaj historycznaj paradygmaj, zhodna z jakoj adwiecznaj misyjaj Litwinaú na hetych ziemlach było niasieńnie światła łacińskaj cywilizacyi, procistajańnia turańska-bizantyjskim uschodnim upływam, byćcio forpostam zachodniaj cywilizacyi. Szmat u czym hetaja paradygma nakładaje sia na polskuju, zreszty jany i byli adzinymi ú tym sesnsie, szto ú Reczy Paspalitaj isnawaú adziny polityczny narod – polska-litoúskaja szlachta, jaki tuju paradygmu wyznawaú. Adroźnieńniem czysta "litwińskim" u mieżach dadzienaj paradygmy byú swojeasabliwy rycarski etos, pierakanańnie ú tym, szto Litwiny heta najlepszyja pradstaúniki politycznaha narodu, szto dawodziła sia szmatlikimi prykładami z historyi, dzie wiaduczuju rolu adyhrywali pradstaúniki politycznaha narodu z Litwy: "Sa skryżawańnia – polskich, litoúskich i biełaruskich karaniou na asnowie łacińska-zachodniaj kultury – naradziú sia nowy typ abywatela W.K. Litoúskaha, haraczaha patryjota i abaronca Reczy Paspalitaj Abodwuch Narodaú."[12] Albo hetak: "...nakolki czystakroúnaha Biełarusina treba było b akreslić – bieruczy pad uwahu rysy jaho charakteru – za typ żyćciowa

zakanczeńnie na star. 6

DUMKA LIDERA POLSKAJ NACYJONALNAJ DEMOKRACYI R.DMOWSKAHA AB LITWIE:

"PIERAD USIM ŚCWIARDŻAJEM, szto kali b Recz Paspalitaja nie úpadła, nie mieli b my litoúskaha pytańnia ú toj formie, u jakoj jaho siońnia widzim. Nikomu nie pryjszło b da haławy zaniać sia stwareńniem całkam asobnaha litoúskaha narodu, jaki nie maje niczoha supolnaha z polskim. Takaja myśl mahła zaradzici sia tolki ú hałowach worahaú Polszczy i Litwy. Inszaja recz z rucham kulturalnym, majuczym na mecie zachawańnie jazyka i razwoj litoúskaj literatury. Hety ruch musiú paústać jak niepaźbieżnaje nastupstwa cywilizacyjnaha progresu i razwoju duchowych patrebaú litoúskaha ludu. U niepadlehłaj Polszczy paústaú byúby jon praúdapadobna raniej i raźwiú sia by bujniej, majuczy bolej swabody. Ale nie było b mowy ab nijakim politycznym separatyzmie; pawoli wodle usialakaj imawiernaści, stwaraú sia b taki stasunak, jaki istnuje pamiż roznamoúnym nasielnictwam Szwajcaryi. Szwajcaryja maje try nacyjonalnyja jazyki, i każdy inteligentny Szwajcar dobra wałodaje úsimi, a prynamsi dwuma najbolsz razpaúsiudżanymi (francuskim i niamieckim). U nas na gruncie litoúskim, musiú by stwaryci sia padobny stasunak. Kali ż stała sia inaczaj, jeżali z hetaj normalnaj darohi raźwićcia nastupiła zboczańnie, to winawaty ú tym politycznyja stasunki, szto úskładniajuć nawat najpraściejszaje pytańnie...Tamu ú razwoju litoúskaha pytańnia patrebny jest zwarot, jaki ú interesie zaroúna Polakaú i Litwinaú, i siodnia zaznaczany sztoraz wyraźniej. Palahaje jon na pryznańni z adnaho boku politycznaj jednaści, wynikajuczaj z supolnaj historycznaj tradycyi, a z druhoj zaś – z kulturalnych patrebaú litoúskaj nacyjanalnaści, pamiż jakimi pierszaje miesca zajmaje achowa jazyka i razwoj literatury."

Dziela „uregulawańnia polska-litoúskich stasunkaú" R.Dmowski prapanoúwaú:

"1. Niama dwuch patryjotyzmaú, polskaha i litoúskaha, ale jest adzin supolny, jak jest adna supolnaja úsim Ajczyna.

2. Cywilizacyjny progres litoúskaha ludu znachodzi sia ú interesie úsioj Polszczy, tamu abarona litoúskaha jazyka i padtrymka razwoju litoúskaj literatury źjaúlajuć sia adnym z postulataú polskaha patryjotyzmu. Litoúski jazyk, jak adna z naszych nacyjonalnych mowaú zasłuhoúwaje na zachawańnie naroúni z polskim.

3. Na litoúskim gruncie należyć pracawać dziela zhodnaha sużyćcia polskaj i litoúskaj natury. Polacy pawinny gruntoúna znajomici sia z litoúskim jazykom, kab mahczy jaho úżywać u żyćciowych stasunkach i dapamahać litoúskamu kulturalnamu razwojawi. Litoúskaja inteligencyja pawinna wychoúwać maładoje pakaleńnie ú patryjotycznym duchu, znajomić jaho nie tolki z historyjaj Litwy, ale úsioj Polszczy, a taksama wuczyć jaho gruntoúna nie tolki jazyku litoúskamu, ale i polskamu.

Czaławieku edukawanamu litoúskaha jazyka, jak nie dosyć jaszcze raźwinuty i wielmi ubohuju majuczy literaturu, chapać nie moża, i dlataho úsia litoúskaja inteligencyja z nieabchodnaści, choć czasta wielmi słaba, wałodaje polskaj mowaj. Pamknieńni zamianić polski jazyk rosyjskim, z jakimi czasta nam dawodzi sia spatkaci, suć dziejańniem na szkodu nie tolki sprawy polskaj uwohule, ale i ú asabliwaści litoúskaj, i musiać być uważanyja za adstupnictwa.

Na takich tolki pryncypijach można regulawać polska-litoúskija stasunki z nieacennaj siońnia karyściu dla abiedźwiuch staron i dla supolnaj sprawy. Treba złuczać toje, szto worahi sprabujuć dzialić."

Nadrukawana z „Orientacja rosyjska" a niepodległość" W.Sukiennicki, „Zeszyty Historyczne" Zeszyt 54, Instytut Literacki, Paryż, 1980 r. pawodle "Przegląd Wszechpolski" Nr. 19, 1895 (Pisma, t.3, 1938)

HISTORYJA IDEI

niepradpryjmalny i niatworczy, nastolki ż mieszanina krywi biełaruska-polskaja z damieszkam litoúskaj, daje nawohuł wartasnyja adzinki, wyszej za siaredni úzrowień. Rycarski typ kresowaha Polaka, uzwyszany stolkimi imionami z historyi, źjaúlaje sia wykwiećciem pryszczeplenaj na biełaruskim pni polskaj natury."[13]

Prywiedzieny tłumaczalny abzac jest absalutna dakładnym akresleńniem *litwinizmu kulturnaha*, jaki inszymi słowami można nazwać *litwinizmam cywilizacyjnym*.

Inszy typ pradstaúlaje *litwinizm polityczny*, prajawy jakoha wyrazna bacznyja ú cytawanaj programie BNF "Adradżeńnie". Tut majem daczynieńnie z nowaj wiersyjaj krajowaj idei albo idei adradżeńnia WKL, kali pierszaje miesca zajmaje politycznaje znaczeńnie "ahulnaha", jakoje z konjunkturnych pryczyn nie nazwana historycznaj Litwoj, u mieżach jakoha mohuć znajści siabie asobnyja regijonalnyja adzinki: ułasna Litwa, Łatwija, Biełaruś, Ukarina i r.d. Pastupowa, u wyniku razychodżańnia szlachoú raźwićcia hetych krain, polityczny litwinizm zhubiú swaju aktualnaść, ale u procilehłaść da hetaha únutry Biełarusi raźwiú sia *litwinizm kulturna-etniczny*. Aposznaje źjawiła sia wynikam składanych kulturnych procesaú, zapaczatkawanych prezydenturaj Alaksandra Łukaszenki, u wyniku jakich asabliwuju akcentacyju nabyła ideja adnaznacznaj cywilizacyjnaj oryjentacyi Biełarusinaú na "ahulnaruskuju" spadczynu, uźnikłuju na abszary byłoj Kijeúskaj Rusi. Adkazam na takoje raźwićcio padziejaú dla czastki úsiawdomlenych Biełarusinaú stała – chacia b i ú deklaratyúnaj formie – ideja etniczna-kulturnaha litwinizmu, jakaja dazwalaje wyłuczyć siabie z postbizantyjskaj cywilizacyjnaj masy nieúświadomlenych Biełarusinaú. Na pytańnie, czamu proces nabyú mocnuju etnicznuju afarboúku można adkazać, abapirajuczy sia na tezis polskaha filozafa Feliksa Konecznaha, jaki sćwiardżaje, szto nacyi ú poúnym sensie hetaha słowa mohuć isnawać tolki ú mieżach łacińskaj cywilizacyi. Zhodna z hetym tezisam, postbizantyjskaja cywilizacyjnaja masa niazdolnaja da sparadżeńnia paúnawartasnaha nacyjonalnaha paczućcia. Adpawiedna tyja, chto paczynaje samaaznaczać sia nacyjonalna, aútamatyczna wykluczajuć siabie z liku nieúświadomlenych, i paczynajuć używać dla siabie nowaabrany etnonim *Litwiny* u procilehłaść da nadanaha astatnim etnonima *Biełarusiny*, jaki dla nieúświadomlenych astatnich nie nosić aznaczeńnia nacyjonalnaj admietnaści, ale źjaúlaje sia bolsz politycznym samaakresleńniem, u sensie prynależnaści da Respubliki Biełaruś.

Litwiński polityczny ruch nabywaú za aposznija 15 let roznyja formy. Pierszymi úźnikli srodki infarmawańnia – małyja haziety i biuleteni. Chiba pierszym wydańniem, uźnikłym na bazie sfarmawanaj grupy świadomych *Litwinaú* stała gazeta "Litwa", wydawanaja z 1995 r. Na samim wydańni úkazana, szto jano źjaúlaje sia adnoúlenym, a za pierszakrynicu liczyć polskamoúnaje wydańnie z 1908 r. U numary 1 za 1995 r. czytajem: "...adzinaj idejaj, zdolnaj abjadnać znacznuju czastku naszaha szmatkanfesyjnaha dy razdroblenaha pa politycznych pierakanańniach narodu moża stać, na nasz pahlad tolki Dziarżaúnaja ideja...Czamu mienawita "Litwa"? Tamu szto my pierakananyja: pakul naszyja spradwiecznyja nazowy nie zojmuć swajo miesca, pakul żychary siońniaszniaje Respubliki Biełaruś nie úświadomiać, szto ú jich żyłach ciacze kroú prodkaú-litwinaú – da taho czasu niemahczyma wieści surjoznuju razmowu pra adbudowu Dziarżawy...".[14] Faktyczna reinkarnacyju krajowa-kresowaj polskaj idei, rodam z XIX st. baczym u karotkatrywałym almanachu "Litwanija" za 2000 r.. u jakim niejki Kazimir Lubcza pisza: "...prahladaje sia peúnaja tendencyja: jak tolki słabieje úłada Rosyjskaj impieryi – rezka aktywizujuć sia litwińskija procesy, jakija źjaúlajuć sia prawadnikami polska-ieúrapiejskaha kulturnaha kantekstu dla úsiaho nasielnictwa, szto żywie na terytoryi byłoha WKL u mieżach pasla Lublińskaj Unii. Heta wyrażaje sia pierad usim u sprobach stwareńnia niezależnaj Biełarusi, jaje litwinizacyi i prawiadzieńnia karennych polityka-ekonomicznych reform pawodle zachodniejeúrapiejskaha typu. Adkul ża czerpajuć litwiny tuju energiju, jakaja dazwalaje im, jaúnaj mienszaści siarod Biełarusinaú, nie dać zahasnuć litwińskamu kulturna-duchoúnamu kantekstu nie tolki na ziemlach Litwanii, ale i ú Litwińskaj Rusi. Biez sumniwu, z Polszczy, z wialikaj duchoúnaj aúry Reczy Paspalitaj. Usie najwialikszyja dziejaczy i asoby Reczy Paspalitaj litwińskaha pachodżańnia aposznich 300-400 let swajoj Radzimaj liczyli Polszczu, a małoj – Litwaniju (Litwu – jak jany jaje tady nazywali), jany karystali sia rodnaj im polskaj mowaj, jakuju úsmaktali z małakom maci. Wajskowa-politycznaja unija Litwinaú z Polszczaj pierarasła ú duchoúna-kulturnuju, szto wyratawała nie tolki, mahczyma, miljony żyćciaú Litwinaú, ale i ich duszy ad raspusnaha úpływu úschodniaj despatyi i pieraradżeńnia."

Aposznim czasam naziraje sia jaszcze adna cikawaja źjawa ú litwińskim asiaroddzi, a mienawita, wyłuczeńnie z dziarżaúnicka-politycznaj linii, płyni monarchicznaj. Aútary danaj idei zhurtawanyja wakoł wydańnia "Litwa", jakoje za doúhi czas swajho isnawańnia pierażyła istotnuju ewalucyju pohladaú, i zaraz samaakresliła sia jak "hłos monarchisty" . Gazeta adnaczasna stała na grunt katolickaha tradycyjanalizmu i legalizmu, jaki ú biełaruskich warunkach jest źjawaj dosyć dziúnaj chacia b tamu, szto nawat adukawanaj mianszyni krainy chiba szto niewiadoma, jakoj była aposzniaja legalnaja dynastyja (z punktu hledżańnia WKL), pretendawaúszaja na polski karaleúski i litoúski wialikakniaski tron[15] . Litwińskija monarchisty wystupajuć za tak zwanuju "feudalnuju rekonkwistu". Metaj hetaj rekonkisty było b wiartańnie asnowatwornych charakterystyk feudalnaha hramadstwa: stanaú, prywilejawanaj pazycyi Kaścioła i profesyjnych korporacyj. Terytoryjalny zasiah buduczaj monarchiczna-litwińskaj dziarżawy dobra adlustroúwaje nastupny wiersz niejkaha Pana Skirhajły Palaneckaha[16] :

Da Litoúskaha Kraleústwa
Pieju hymn zu swajho serca.
Hraj Dudaru! Dui dudziu!
Zaś za Litwu walka budzia!
Zaś dawiedźma dardaj, mieczczu
Prawa Paspalitaj Reczy
Na prastory da Danca,
Tuły dy Karalaúca,
Panawańnia nad Maskwoju,
Ćwieraj, Pskowam, Kałuhoju,
Noúharadam a Wialižam -
Pad Unickim Rymskim
Kryżam!
Chaj to budzia! Chaj sia stanie!
Nihdy Litwy niewaddama!
Byćmie wieczna Litwie wolnaj!
Spres naúczolnaj a panoúnaj!
Zaś!

Padsumoúwajuczy treba adznaczyć, szto litwinizm sfarmawaú sia jak samastojnaja źjawa siońniaszniaha politycznaha landszaftu Biełarusi. Chacia hetaja płyń jaszcze amal nie zaúważnaja na fonie bolsz mocnych, tym nie mieniej jana dynamiczna raźwiwajecca, jak u halinie teoretycznaj, hetak i pryciahwajuczy nowych prychilnikaú. U świadomaści *Litwinaú* zmieszwajuć sia dwa újaúleńni ab swajoj "litwińskaści": kulturna-cywilizacyjnaje i dziarżaúna-politycznaje. Nielha skazać, szto jany konfliktnyja, lepszym akresleńniem było b: uzajemadapaúnialnyja. Aposzni etap raźwićcia litwińskaj idei pakazwaje, szto ú joj formujuć sia i parastki realizmu, jaki prajaúlaje sia ú konserwatyzmie, szto można pierafrazawać takim czynam: litwińskaja ideja budzie żyć niezależna ad taho, jak raźwiwaje sia politycznaja sytuacyja ú Respublicy Biełaruś, bo litwińskaja ideja maje nadnaturalny, religijny fundament.

Aleksy Jankowicz

drukuje sia sa zhody autara ú źmienienym wyhladzie; pierszaja publikacyja u czasopisie „Politycznaja sfera" No.6, 2006

[1] Kiaupienė J. „Mes, Lietuva" Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorija XVI a., KRONTA, 2003 s.305 [s.9]

[2] Dok. № 1448. Рапарт шэфа Вайскова-Дыплёматычнай Місыі БНР у Рызе за 6.11.1919/Архівы БНР, t.1 ks.1, 1998 r.

[3] „Litwa"/miesięcznik illustrowany litewski w języku polskim/N 8(14), 1909 r., wodle artykuła ks.Jana Żylińskaha, zamieszczanaha ú "Viltis" N 48

[4] Смалянчук А.Ф. Паміж краёвасьцю і нацыянальнай ідэяй. Польскі рух на беларускіх і літоўскіх землях. 1864 – luty 1917 r. – Sankt-Petersburg: Nieúski praściah, 2004. – 406 s. [s.126]

[5] Piłsudski J. Pisma wybrane – KPN:Wydawnictwo polskie, 1989 – 468 s [s.176]

[6] Górski A. Władza polityczna w myśli Stanisława Cata-Mackiewicza– Kraków: ARCANA, 1999. – 346 s [s.39]

[7] Białoruskie Zeszyty Historyczne N 12 – Białystok: Białoruskie Towarzystwo Historyczne, 1999. – 220 s. [s.199]

[8] Górski A. Władza polityczna w myśli Stanisława Cata-Mackiewicza– Kraków: ARCANA, 1999. – 346 s. [s.40]

[9] tam ża [s.190]

[10] „Litva navukovy časapis"/nr.2 Lipień – Śnieżań 1967 – Chicago – 280 s. [s.278]

[11] Праграма Беларускага Народнага Фронту "Адраджэньне" – Матэрыялы III Зьезду БНФ "Адраджэньне" – Менск (Miensk), 30.05.1993 – 26 s. [s.24]

[12] T.Łopalewski "Między Niemnem a Dzwiną", W-wa/Kr., 1990, 236 s. [s.41]

[13] tam ża

[14] "Літва" N 1/28.02.1995

[15] wodle Konstytucyi 3 Maja pawinna była być joj saksońskaja dynastyja Wettynaú (*aut.*)

[16] "Litwa" N 3(15)/lipień-wierasień roku 2002

REWOLUCYJA I ASOBA

KONTARREWOLUCYJA Ú CHILE

albo czym byú u istocie „Zamach stanu” generała Pinocheta

(zakanczeńnie z N 19/2005)

PREZYDENT ADKINUÚ ŻADAŃNIE SASTUPLEŃNIA i padniaú decyzyju ab dakanańniu pierawarotu, majuczaha na mecie zdabyćcio paúni ułady, wymardawańnie praciúnikaú i uprawodżańnie „realnaha socyjalizmu”. Da hetaha celu służyć mieli napływajuczy da Chile z cełaha świeta awanturniki pakroju Ernesta Che Guewary, bajawiki MIRu, GAPu, a takiż uzbrojenyja u pieramyczanuju zbroju prychilniki Allende. Pierawarot byú planawany na dzień XIX (19 wieraśnia), jednak prezydent nie zduiżú jaho prawieści.

Na paczatku wieraśnia Allende pryznaú, iż muki u kraju starczy maksymum na czatyry dni. Jednaczasna inflacyja siahnuła 750% u rok (albo 2,5% u dzień!). Sytuacyja stała sia jaszcze horsza – u treciuju racznicu pieraniaćcia ułady praz ugrupawańnie Allende, Jednaść Naradowu, prezydent zaklikaú lud pracujuczy da najwialikszaj pilnaści – nad krajam wisieła widma zmowy. Kilka dni paźniej Kongres – adnosna braku jakojkolwiek woli parazumieńnia ze starany uładaú – pazbawiú formalna Allende stanawiska i pierakazaú poúniu ułady wykanaúczaj wojsku, lotnictwu, marynarcy i karabinieram.

IX (9) wieraśnia MCMLXXIII (1973) roku dawodca floty, admirał Jozef Toribo Merino wysłaú notatku da Augusta Pinocheta i Gustawa Leigha, hałoúnadawodziaczaha lotnictwa. Woś jaje źmiest: „Gustawie, Auguście:

Ruczaju sia słowam honaru, iż dniom D budzie jedanaccaty, a hadzinaj H – 06:00. Jeśli nie zdalejecie wykanać zadańnia usiutkimi siłami, katorymi dawodzicie u Santiago, dajcie znać na adwarocie.

Admirał Huidobro jest upaważnieny, aby abumowić z wami usiutki sprawy. Pazdrawiam u nadziei na zrazumieńnie. J. T. Merino”

Na adwrocie widnieli sia dapiski: „Gustawie, heto astatniaja akazyja – J.T.”. „Auguście, jeśli nie używiesz usiutkich sił u Santiago nie daczakajem sia zaútra. Pepe”

X (10) wieraśnia z portu u Walparaiso wypłyła flota dawodiżna asabista praz admirała Jozefa Toribo Merino. aficyjalnym powadam apuszczeńnia portu byłi maneúry, jednak zaraz iż pa wypłyćci paza abszar baczny z portu eskadra zatrymała sia, zaś pazaútra na świtanku pawiarnuła sia u poúnaj bajawoj hatoúnaści.

XI (11) wieraśnia ab czaćwiertaj rana wojska zahadała suciszyć usie radyjo- i telestacyji i aresztawać pradstawicielaú uradu na prawincyi. Ab szostaj na wulicy Santiago wyjechali tanki. Kala siodmaj eks-prezydent pieramiaściú sia ze swajoj prywatnaj rezydencyji pry wulicy Tomasza Morus’a da pałacu La Moneda. Ab wośmaj Allende pramawiú praz astatniuju dziejuczu radiostacyju, informujuczy ab buncie wojska i zaklikaú rabotnikaú da abarony „prawawitaha uradu”. Nażal – na wydaczu czechasławackaj i kubańskaj zbroi było użo za poźna. Szczaściam szykujuczy sia da abarony mieszkańcy La Monedy mieli ułasny niaduży arsenał, da katoraha należyú, pamiż inszym, pistolet maszynowy, na katorym widnieła sia dedykacyja: „Pryjacielawi i towaryszawi broni, Salwadorawi, komendant Fidel Castro”. Allende namieraú sia baranić – i mieú czym sia baranić. Wieryú toż, iż pomacz – u postaci „ludu pracujuczaha” nadyjdzie rychło. U tym uzhladzie mocna praliczyú sia – „lud” nie namierwaú sia pamahać winnamu zrujnawańnia kraju. Najbariej zaś kłapaciú sia Allende za… Pinocchia, jak pryzwyczaiú sia nazywać Augusta Pinocheta. Da kańca wieryú u lojalnaść dawodcy wojsk. Wieryú, iż Pinochet złomie prysiahu złożonu państwu, a tym samym – akaża sia zdrajcaj. U pierszych chwilach abłohi mieú pawiedać „Biedny August, uwiaźnili jaho”. Chutka jednak atrymaú telefon ad Pinocheta, katory oferawaú jamu kapitulacyju i apuszczeńnie kraju. Allende admawiú sia, mawiaczy, „paddajuć sia tolki tchory… takija jak pan”. Ab jedenaccataj zaczaú sia szturm na pałac. Były prezydent baraniú sia dzielna – zniszczyú nawet tank, stralajuczy z bazuki. U kańcy jednak pieraważwajuczy siły zaczali pieraważać, i tut… addaju hołas sawieckamu biografawi Salwadora Allende, Jozefawi Łaúreckamu:

„Z 40 ludzi pry żyćciu zastała kala pałowy, ale walczać jak lwy, iduczy za prykładam swaho prezydenta.

Ab hadzinie 14:00 praciúnik prabiwaje sia na pierszy pawierch. Abarońcy zabarykadoúwajuć sia u Sali Czyrwonaj. Napadniki, na katorych czale staić kapitan Robert Garrido, wybiwajuć dźwiery. Abarońcy witajuć ich huraganowym agniom. Ale siły walczuczych suć niaroúny. Salwador Allende staje ranieny u brucha. Stralaje nadalej, apirajuczy sia ab fotel. Garrido – heto stralec wybarowy. Generał Palacios, katory kirawaú atakam na pałac, razkazaú jamu zabić prezydenta. Seria z pistoletu praszywaje hrudzi Allende, katory padaje na padłohu...Abarońcy pieranosiać Allende da jaho gabinetu i źmiaszczajuć u prezydenckim fotelu, pierapaswajuczy jamu hrudzi prezydenckaj stużkaj – symbolam jaho ułady, a śpinu akrywajuć sztandaram chilijskim.

Kali dźwie hadziny paźniej bandytam kapitana Garrido udało sia u kańcy zabić astatniaha abrońcu La Monedy i úwajści da gabinetu prezydenckaha, ubaczyli Salwadora Allende siedziaczaha za stałom. Kapitan Garrido padyjszoú da jaho i z minimalnaj adległości daú u miortwaha prezydenta jaszcze jednu seryju z pistoletu maszynowaha”[1].

U Polszczy „Perspektywy” ad XV (15) wieraśnia MCMLXXIX (1979) roku tak pisali ab śmierci prezydenta: „Allende paniós bohaterskuju śmierć u bezpaśrednim abmienie ahniom z najomnikami Pinocheta.”[2].

Praz kolki let chilijska lawica pryznała sia da chłuśni: „Mit bohaterskaj śmierci byú patrebny u czasie dyktatury Pinocheta ciapier można użo pawiedać praúdu[3].

Jak ża było napraúdu? **Salwador Allende, strełam z pistoletu, padoranaha Fidelam Castro adabraú sabie żyćcio.**

U wieraśniu MCMLXXIII (1973) roku u Chile generał Pinochet udaremniú dakanańnie zamachu stanu praz byłoha prezydenta, Salwadora Allende i razpaczaú proces radykalnych reform ładu i haspadarki, katoryja daprawodzili Chile da rozkwitu. U czasie walk zhinuła kala 1600 asób, u bolszaści prychilnikaú puczczysty. Pinochet tak u MCMXCVIII (1998) roku komentawaú padziei czwerćwiecznaj daúniny: „…Hdybyśmy tady nie ukroczyli, Chile pierastałaby istnawać jak państwa, a komunistyczna pażoha razpaúsiudziła sia b na cełу kontynent. (…) My zapłacili za heto ahramnistu canu. Starczy, iż zhinie jeden czaławiek, heto użo cana jest zbytkowa wysoka. Balić mnie nad tym, szto stała sia, ale nie mieli my inszaha wyjścia. Stanli my pierad klasycznym wybaram mniejszaha zła; ratawali my kraj, ratowali my pobyt i pryszłaść kolki dzisiatkaú milijonaú Chilijczykaú. Heto była abarona nieabchodnaja, dziejańnie u abaronie ułasnaj. (…) Rabili my usiutka, kab problem raźwiazać na darozie umowy, ale Allende dziejniczaú jak szaleniec”[4]

Tak wyhladaú „prawicowy pucz”, czy toż – „krywawy zamach stanu” dakanany praz Pinocheta. Dadam tolki – gwoli paraúnańnia – iż walka z lawicowym terroram, katora u Ameryce Paúdniowaj biare tysiaczy afiaraú roczna (asabliwa u Nikaragua i Kolumbii), u Chile uziała ich u ciahu szasnaccaci let uradaú Pinocheta kolkisot…

Piotr T. Waszkiewicz

---

[1] cytat za: u. Klewiec, ap. cit., strony 63-64

[2] cytata pawodle: R. Konik, ap. cit., star. 15

[3] Franciszek Martorell, cytata pawodle: R. Konik, ap. cit., star. 16

[4] August Pinochet u wywiadzie udzielonym Janawi M. Fijorawi. Cytata pawodle: R. Konik, ap. cit., star. 14

LISTAWAŃNIE

SUPOLNY LOS,

albo czamu Krywija i Letuwa pawinny być razam

NAZIRAJUCZY WONKAWUJU KULTURNUJU ATMASFERU ú Litoúskaj i Biełaruskaj «Respublikach»ciażka zaúważyć supolnyja rysy historycznaha losu. Lacińskaja hrafika i bałtyckaje maúleńnie letaúcoú i cyrylicznaja hrafika sa sławiańskim maúleńniem Krywiczoú, czalectwa ú Euroźwiazie Litoúskaj Respubliki i Sajuz Biełarusi i Rasiei, żoúta-zialona-czyrwonyja nacyjonalnyja kolery letaúcoú i biełą-czyrwonyja Krywiczoú. Adzinym, szto nas jaszcze da niadaúniaha czasu abjadnoúwała byú herb «Pahonia», ale i jaho RB nieúzabawie źmianiła na bolsz suczasny. Hledziaczy na úsio heta, prychilnikaú adzinstwa LR i RB można było b adnieści da fantastaú, ale tym nie miensz my wierym, szto heta mażliwa i szto nas czakaje pryúkrasnaja supolnaja buduczynia.

Na czym gruntujuć sia naszyja pierakanańni. Pierad usim na katolickaj wiery, na wiery, szto Chrost Litwy, ażyćcioúleny naprykancy XIV st. nadalej ważny dla úsich ziemlaú Wialikaha Kniastwa, szto i mieú na úwazie Wialiki Úładzisłaú Jahajła: "Quomodo Spiritus sancti praevidenti clementia, errores paganicos reliquentes, fidem sacram devote recepimus et fonte sumus renati baptismatis, in terris nostris Lituaniae et Russiae eandem fidem Catolicam volentes augumentare de concessu et voluntate fratrum nostrorum charissimorum Ducum et omnium nobilium terrae Lituaniae disposuimus et ordinavimus."[1] *(Pawodle świataduchawaj usiopradbaczuczaj łaski, pakinuúszy pamyłki pahanstwa, światuju wieru addana prymajem i z krynicy nowanarodżanyja jeśmy achryszczany, u ziemlach naszych Litwy i Rusi tuju ż wieru Katolickuju żadajuczy pawialiczyć pawodle dazwołu i żadańnia bratoú naszych miłych Kniazioú i úsiamu nabilitetu ziamli Litoúskaj rasparadżajem i zahadwajem).*

Dziakujuczy Jahajłu da siaho dnia nie úpała Krywija całkam u pamyłku schizmy, ale maje ú sabie jaszcze katolickuju sol, kab nawiarnuć sia całkam. A świedczańniem tamu, szto heta mażliwa, niachaj budzie akt Litoúskaj Carkoúnaj Unii, jak jaje nazywali, padpisanaj ú Bieraści-Litoúskim u 1596 r.

Druhim ważnym momentam źjaúlajeć sia naszaje supolnaje pachodżańnie. Hałoúnaje nie úwieści siabie ú zman lingwistycznym niepadabienstwam. Roźnica ú mowach zusim nie świedczyć ab roźnicy ú mentalnaści albo etnicznych karaniach. Dyk woś ża Krywiczy z usich linhwasławianaú suć antrapalahiczna najbliżej da bałtyckaj rasy. Prajaúlajeć sia heta i ú narodnych zwyczajach dy śpiewach. Moúnaja ż roźnica napaczatku nie była nahetulki mocnaj, bo bałtyckija i sławiańskija mowy úiaúlajuć saboj najbolsz blizkija siemji, a ú VIII-X stst. roźnica pamiż imi była úmoúnaja, a najbolszuju rolu adyhrywali rytuały, jakija i ú Krywiczoú i ú Letaúcoú byli amal identycznymi.

Wiecza Sajudzisa ú parku Vingis ú 1989 r.: Jak i 500 l. tamu – iznoú razam! Kolkaść biel-czyrwona-biełych sztandaraú druhaja paśla letuwieckich.

Trecim momentam, jaki abawiazkowa nieabchodna úzhadać, źjaúlajeć sia nadzwyczaj doúhi peryjod supolnaj dziarżaúnaści. Ad siaredziny XIII st. ażno da kanca XVIII, a kali úliczyć i supolnuju paústanckuju tradycyju, tady i da kanca XIX st. letuwieckija i Krywickija ziamla i ludzi, piersz-napiersz polityczna elita – bajaryszlachta wieryli, zmahali sia i żyli razam, u mieżach adzinych prawawych zwyczajaú i dziarżaúna-administracyjnaj prastory. Ci można prajści mima 650 let supolnaj historyi, dumajuczy, szto jana nie akazała na úsich swaich udzielnikaú anijakaha úpływu? Miarkuju, szto nie! Można skazać bolsz: biez WKL nie było b siońnia Krywiczoú, jany raspłyli sia b u maskoúskim mory.

Pierszyja probleski litwińskaj świadomaści ú Krywickim hramadztwie prajawili sia na paczatku 90-ch ll. XX st., kali karotki podych swabody daú swoj plon, i Krywiczy zajmieli mażliwaść ułasnymi waczyma pahladzieć na swaju historyju. Hetaha podychu chapiła kupcy świadomych Krywiczoú dziela identyfikacyi siabie jak Litwinaú i dalejszaha raspaúsiudu idei. Wiadoma nie úsie i nie adrazu z takim pohladam pahadzili sia ale zaraz niemażliwa úiawić sabie świadomaha Krywicza biez chacia b kaliwa litwińskaści. I czym dalej, tym bolej stanowić sia zrazumiełym, szto sama pa sabie Krywickaść biez apory na szaściwiakowuju spadczynu WKL źjaúlajeć sia płytkim fundamentam, jaki lohka wykarystoúwajuć rusyfikatary.

Uświedamlajuczy úsiu paważnaść prywiedzienych arhumentaú niemażliwa prajści panad imi da paradku dnia. Niemażliwa dla sapraúdnaha naradoúca, dla sapraúdnaha miłośnika tradycyi. I my nie idziem mima ich! My prahniem adradżeńnia supolnych tradycyj, napaczatku na duchowym uzroúni, a potym i na materyjalnym u postaci supolnaha dziarżaúnaha arhanizmu, jakim dla nas zbaúczym czynam było na praciahu stalećciaú Wialikaje Kniastwa Litoúskaje, Ruskaje i Żamojckaje. Kab Litwie było lepsz!

Żmudzin

---

[1] „Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i Wszystkiej Rusi Macieja Stryjkowskiego.", Warszawa 1846, T.II s.81

Gazeta «Litwa» była adnoúlena ú 1995 r. Da 1998 r. u redakcyju úwachodzili: Uładzimier Michniewicz, Alaksandar-Jan Stralcoú-Karwacki i Uładzimier Piatrowicz. Z 1999 r. skład redakcyi źmianiú sia i hety numar padrychtawali:

Redaktar: *Alaksandar-Jan Stralcov-Karwacki*
Wiorstka: *Marcin Kojdan*

Naszy pryncypy j jak nas znajści:

Redakcyja gazety drukuje materyjały z metaj zabiezpiaczeńnia swabodnaha pierapływu informacyi, biaz zhody autoraú i nie niasie adkaznaści ú adpawiednaści z zakanadaústwam ab autorskich prawach, u suwiazi z adsutnaściu prawawoje dziarżawy na terytoryi Respubliki Biełaruś. Adkaznyja za dakładnaść faktaú, padadzienych u artykułach suć autory publikacyj. Redakcyja maje prawa na stylowaje i gramatycznaje redagawańnie autorskich materyjałaú.

Posztawaja skrynka:
p/s 26, 220050 Miensk-Litouski
Recz Paspalitaja Litwa – Res Publica Lithvania
e-mail: **pol_lit@interia.pl**